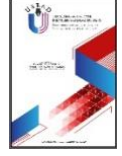

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 5, Year 5,
Sayı 11, Issue 11, Nisan 2023, April 2023
e issn: 2687-2641

ANTİK VE SKOLASTİK DÖNEMLERDEN MODERNİZME BATIDA BELİRLENİMCİLİK, DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK ÜZERİNE TARİHSEL BİR ARAŞTIRMA

A HISTORICAL RESEARCH ON DETERMINISM, CHANGE AND CONTINUITY IN THE
WEST FROM ANCIENT AND SCHOLASTIC PERIODS TO MODERNISM

Gökhan Abanoz

Dr. Öğr. Üyesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi,
Amasya Üniversitesi,
Amasya/Türkiye.

Asst. Prof. Social Studies Education, Turkish and Social Sciences Education,
Amasya University,
Amasya/Türkiye.
gkhnabnz@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8173-6559

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1248216

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 06.02.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 01.04.2023

Yayın Tarihi / Date Published: 20.04.2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Abanoz, G. (2023). Antik ve Skolastik Dönemlerden Modernizme Batıda Belirlenimcilik, Değişim ve Süreklilik Üzerine Tarihsel Bir Araştırma. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(11), 34-53.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Değişim ve süreklilik konusu düşünce tarihi boyunca doğa ve insan toplumuna özgü tartışmalarda bir düalist bir problem olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle Pre-Sokratik dönem filozoflarından Parmedines ve Herakleitos'tan itibaren felsefi tartışmaların odağında bulunan bu olgular, nihayet 19. asırda Karl Marx ile doğal olayların yanı sıra beşerî olguların en genel varoluş biçimi olarak bilimsel bir hüviyete kavuşmuştur. Bu çalışmada belirlenimcilik, değişim ve süreklilik olgularının Batı uygarlığının Antik, Skolastik ve modern çağlar özelinde siyasal, sosyal ve iktisadi yansımaları bağlamında bir süreklilik ihtiva edip etmediğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada Skolastik dönemdeki siyasal, iktisadi ve toplumsal düzeni belirleyen feodal sistemin Antik Çağ Yunan sitelerindeki sınıfsallığın belirlenimci yapısı ile benzerlikleri ortaya konulurken Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi neticesinde ortaya çıkan modernite sürecinde toplumsal yaşamı yeni baştan düzenlemek için ortaya çıkan bürokratik yapı, kurumsallık, mesleki iş bölümü içindeki rollerin nedenselci ve belirlenimci yapısı açıklanmaya çalışılmıştır. Son tahlilde Antik ve Skolastik dönemlerde Batıda dikey toplumsal hiyerarşik yapıda kendini gösteren belirlenimci ve nedenselci düşüncenin modern çağda değişik pratikler içerisinde bu defa yatay bir düzlemde farklı tarihsel görüngü biçimleri şeklinde devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antik Çağ, Skolastik Dönem, Modernizm, Belirlenimcilik, Değişim, Süreklilik

Abstract: The subject of change and continuity has continued to exist as a dualist problem in the debates specific to nature and human society throughout the history of thought. These phenomena, which have been at the center of philosophical discussions especially since the Pre-Socratic period philosophers Parmedines and Heraclitus, finally gained a scientific identity as the most general existence form of human phenomena besides natural events with Karl Marx in the 19th century. The aim of this study is to clarify whether the phenomena of determinism, change and continuity contain a continuity in the context of political, social and economic reflections of Western civilization in the Ancient, Scholastic and modern ages. In the study, the similarities of the feudal system, which determined the political, economic and social order in the Scholastic period, with the deterministic structure of classism in the Ancient Greek sites are revealed, while the bureaucracy, institutionalism and professional division of labor established in order to reorganize social life in the modernity process that emerged as a result of the French Revolution and Industrial Revolution. It has been tried to explain the causal and deterministic structure of the roles in it. In the final analysis, it has been concluded that the determinist and causal thought, which manifested itself in the vertical social hierarchical structure in the West in the Ancient and Scholastic periods, continues in different practices in the modern age, this time in the form of different historical phenomena on a horizontal plane.

Key Words: Antiquity, Scholastic Period, Modernism, Determinism, Change, Continuity

Giriş

İnsanın bir bütün olarak doğal ve beşerî çevreyi algılayabilmesi için gerekli olan değişim ve süreklilik ilk dönem filozoflarından itibaren felsefi tartışmaların odağında bulunmuştur. Bunlardan Elea Okuluna mensup filozof Parmenides varlığın kendi içine bir bütün olduğu her türlü yoğunlaşma ve seyrelmeye kapalı olarak hareket etmeyen, değişmeyen bir sabitlik ve sürekliliğe sahip olduğunu ileri sürmüştür (Cevizce, 2015). Bu görüşün karşısında bulunan ve değişimle özdeşleşen filozof Herakleitos değişmeyen tek yasa olan logosun belirleyiciliğinde farklı kuvvetler arasındaki zıtlık yasasına göre her şey sürekli bir değişim içinde olduğunu ileri sürmüştür (Skirbekk ve Gilje, 2011). Aristoteles'e göre varlığın bir halden diğerine geçişini temsil eden, Skolastik dönemde ise hareket dayalı ve

mekanik bir anlayışla yorumlanan değişim olgusu, 19. asırda Karl Marx'ta bütün nesne ve olayların en genel varoluş biçimi olarak bilimsel bir anlama kavuşmuştur (Hançerlioğlu, 2013a).

Belirlenimcilik bir diğer deyişle determinizm ise evrende olup biten her şeyin belirli bir nedensellik bağıntısı içinde gerçekleştiği, fiziksel evrendeki ve dolayısıyla tarihteki olgu ve olayların, nedenlerine bağlı olarak nedenleri tarafından koşullandığını savunan anlayış olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla evrendeki her sonucun, her olayın gerçekte bir veya birden çok nedeni bulunduğu görüşüne dayanan belirlenimcilik, doğanın nedensel yasalara tabi olduğu ve evrende hiçbir şeyin nedensiz olmadığı düşüncesidir (Hançerlioğlu, 2013a). Bir şeyin başka bir şey ile koşullandırılması ve bir olayı onu meydana getiren koşulların bütünü içerisinde sınırlamak manasına gelen belirlenimcilik genel olarak iki farklı türde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan deney ve gözleme dayalı fizik, kimya biyoloji gibi doğa bilimlerinde hâkim olan deneysel belirlenimciliğe göre bütün olaylar değişmez bir şekilde belirlenmiş ve nedenseldir. Belirlenimciliğin bir diğer türü olan psikolojik belirlenimciliğe göre insandaki irade ve özgürlüğü yadsıyan insandaki bütün kararların verilmiş bilinen nedenlerden ortaya çıkmaktadır. Bunların dışında sosyal, sosyolojist, tarihi ve coğrafi belirlenimcilik türleri de bulunmaktadır (Bolay, 1990).

Batı uygarlığının insan, doğa ve mekâna dair çağdaş kavrayışları ilgili üç dönemi, derinlemesine bir incelemeye tabi tutulduğunda, çağdaş Batının arkeolojisi Antik dünyadaki doğa, evren, siyaset ve sosyal yaşama dair teori ve pratiklere kadar sürülebilir. Bu teori ve pratiklerin arkeolojisine bakıldığında, Yunan toplumunun Perslere karşı kazandıkları zaferin verdiği üstünlük duygusu ile Tanrının doğal bir inayeti olarak barbar kabul edilen kendileri dışındaki insan toplumlarını köle kendilerini ise efendi olarak görmelerine dayanmaktaydı (Tod, 1927). Söz gelimi Aristoteles'e göre site ve onun içinde yaşayan insan toplumu, diğer bütün organizasyon ve doğal durumlar karşısında insanlığın tabi ve en yetkin biçimine ulaşmış şekliydi. Polisin toplumsal yaşama dair doruk noktayı veya mükemmelliği temsil ettiğini savunan Aristoteles'in (Marias, 1967) bu düşüncesi, modern çağda, Yunan sitelerinin sınırlarını aşarak fakat yine Batı uygarlığının coğrafi sınırları içine hapsedildiği görülmektedir. Antik Çağa dayanan çağdaş Batı açısından da bağlayıcı olan bu düşünce, Batı uygarlığının tarihi ve kendi içindeki değişim ve süreklilik olgusu konusunda önemli bir miyardır.

İlerleme ve uygarlaşma diyalektiğini Batının çekirdeğine hasreden ve onun dışında kalan çevreyi edilgen, mistik ve gizemli bir öteki gibi tasarlayan bu görüş, özellikle Hegel'in tarih felsefesinde siyaset, bilim, insan ve topluma dair diğer açıklamalarında kendini göstermektedir. Söz gelimi Batının her türlü gelişmenin ulaştığı en kemal nokta olduğuna dair bir mekânsal tasnife dayanan çağdaş siyaset ve toplum bilimi ile tarih felsefesine ait medeniyet tezlerindeki, Batı Avrupa ile ABD-Kanada'nın merkeze konulduğu açıklamalara kadar geniş bir akademik yelpazede böyle bir yaklaşım kendini göstermektedir (Fukuyama, 1999). Modern Batı uygarlığının insan, toplum ve mekâna dair kendi dışındaki

çevreye ilişkin sınırlamaları, bu medeniyeti şekillendiren değerlerin dayandığı geçmişin, modern dönemde genişletilmiş bir biçimi olarak düşünülebilir.

Gerçekten de Antik çağın panteonundaki hiyerarşi ve polis olarak adlandırılan Yunan sitelerinin katı sınıfsal yapısı ile Skolastik çağdaki Tanrı, İsa, Azizler ve Kilisenin teşkil ettiği teolojik yapı ve ona ait kozmoloji arasında ilgili dönemlerin belirlenimcilik özelindeki ortaklığı dikkat çekicidir. İlgili dönemlerde evrene dair belirlenimci telakkilerin yeryüzündeki toplumsal düzen açısından da belirleyici olduğu Yunan sitelerinin ve feodal yapının içe kapalı özellikleri ile sabittir. Keza modern Batıdaki mesleki iş bölümü ve etik kodlar dolayısıyla belirlenmiş roller, Antik, Skolastik ve modern çağların doğa ve insan felsefesinin bir sonraki döneme tehir edilışı olarak düşünülebilir. Bu üç dönemde Batıda karşımıza çıkan toplumsal yapının kendine has özellikleri, kuralların ve rollerinin en baştan belli olduğu içtimai hayat düzeni ve onun içinde zorunlu insan modelinin tarihi olmasının yanında farklı dönemlere ait bu felsefi çağdaşlık bizi belirlenimcilik ve nedenselliğin değişik biçimlerdeki tarihsel görüngü biçimleri ile yüzleştirmektedir.

Bu çalışma, Batı medeniyetinin muhtelif dönemlerde evren ve doğaya ilişkin kabulleri ile siyasi ve toplumsal düzen arasındaki ilişkiye dair tarihsel bir incelemeyi kapsamaktadır. Bu bağlamda çalışmada Antik Çağ, Skolastik felsefe ve modern dönemin doğa ve evrene ilişkin telakkilerine bağlı olarak ortaya çıkan belirlenimci düşüncenin toplumsal yaşam ve politik yapı bağlamında farklı izdüşümlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada, 18. asırdan itibaren evrene hasredilen ve sanayi toplumu ile beşerî ve ekonomik düzlemde sosyal yaşamın örgütlenmesine teşmil edilen belirlenimci düşüncenin, Batı'da Antik, Skolastik ve modern dönemlerde izdüşümleri üzerinden Batı uygarlığının ilgili üç döneminin birbiriyle bir işlem-kaplam ilişkisi içinde olup olmadığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Böylelikle çalışmada Batı uygarlığının ilgili üç dönemde belirlenimcilik ve dolayısıyla buna bağlı nedensellik ile zorunluluğa dair sırasıyla kozmolojik, teolojik ve sosyal telakkileri; toplumsal örüntülere yansımaları içerisinde incelenerek ilgili üç dönemin belli noktalardaki felsefi çağdaşlığı bağlamında söz konusu uygarlığa ait değişim ve sürekliliğe dair bir tablo sunmak amaçlanmıştır.

Antikçağın ve Skolastiklerin Evren Görüşü ve Toplum Yapısında Belirlenimcilik

Antik Yunan gerek felsefe-bilime dair birikimlerinin modern bilimin şekillenmesindeki yeri gerekse bu birikimin geleceğe bırakıldığı dili dolayısıyla Avrupalılar için önemli ve Avrupa tarihinin geçmişini oluşturan mühim bir unsurdur. İlk etapta Büyük İskender'in Asya fetihleri neticesinde ortaya çıkan Helenizm sayesinde Yunan dili ve kültürü, Doğu Akdeniz'de hâkim entelektüel sınıfın dili haline gelmiştir. Yunan dünyasının Romalılar tarafından fethedilmesi ve felsefe-bilim birikimlerinin Romalılar tarafından özümsemesi ile Yunan dili ve kültürü Akdeniz'i çevreleyen tüm topraklara hükmetmeye gelen kişilerce ve özellikle Roma sonrası Germen halklarınca kendilerinininkine eklenmiştir. Roma

imparatorluğunun Hıristiyanlık öncesi Avrupa tarihi içindeki yeri ve Orta çağa bıraktığı miras göz önünde bulundurulduğunda günümüz modern Avrupa medeniyeti ve kültürünün kökeni Antik Yunana dayandığı açıktır (Rhodes, 2019).

Öyleyse Batı'da Skolastik ve modern çağdaki belirlenimciliğin kökenleri Antik dönemde aramak hiç de yanlış olmayacaktır. Antik çağ belirlenimciliğinde gerek kozmolojik gerekse toplumsal olarak en belirleyici nokta, panteon şeklinde birçok tanrının teşkil ettiği Yunan dini mümeyyiz bir etmen olduğu görülmektedir. Eski Yunan'da antropomorfik tanrı düşüncesi hâkim olduğundan tanrıların insana biçimli düşünülmekteydi. Bu benzeyiş güzellik, güç ve ihtişam olarak insanı geride bırakmaları ve ölümsüz olmaları gibi onları insandan ayıran özellikleri bulunmasına rağmen evlilik, beslenme uyku gibi birincil fizyolojik özellikleri ve duygulara sahip olmaları insanlar ile ortaktı (Berens, 2009). Sıkı bir mitolojik geleneğe dayanan bu din İbrahimi dinlerin aksine istendiğinde reddedilebilecek inanca dayanmıyordu. Antik Yunan dinini belirgin geleneksel doğası, toplumun bütün alanlarında tabi bir etkiye sahip olduğundan sanattan savaşa ve toplumsal yaşamın kurallarına kadar hayatın her alanını etkiliyordu. Bir diğer deyişle din, Yunan toplumundaki her şeyle ilgiliydi ve her şey dine bağlıydı. Yunanlıların geniş bir tanrı panteonu bulunmaktaydı ve buradaki Tanrıların her biri ister bölgesel ister doğal ister olaya dayalı olsun, belirli bir alana hükmediyordu (Sailors, 2007). Ayrıca insan açısından zorunlu olan bu geleneksel din anlayışını belirleyen şey, Yunanlıların Tanrı ve evren arasındaki ilişkinin İbrahimi dinlerde olandan farklı şekilde düşünülmesiydi. Zira Antik Yunan dininde evreni Tanrının yaratmadığına bunun aksine evrenin tanrıları yarattığına dair bir inanç söz konusuydu (Hamilton, 2015). Evrenin tanrılara takaddüm edişinin, Antik Yunan'daki kader anlayışı üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Antik Yunan inancında pay veya pay veren anlamına gelen kader tanrıçaları olarak bilinen Moiralar bulunmaktaydı. Platon'un Devlet diyalogundan anladığımız kadarı ile insanların kaderlerini yaşamaları ile görevli oldukları kabul edilmektedir. Antik Yunan'da kader evrendeki yasalarca belirlenmiş olduğundan tanrılar dahi insanın kaderine müdahale edemiyorlardı. (Erhat, 1996).

Antik Yunan dininin diğer İbrahimi dinlerde olduğu gibi peygamberler ve vahiy vasıtası ile tanrı ile insanlar arasında bir sözleşmeye dayanmak yerine geleneksel bir kültür olarak var oluşu da din konusunda insana herhangi bir seçim hakkı tanımıyordu. Keza Antik çağ tanrılar panteonunun yukarıdan aşağıya hiyerarşik yapısı, içinde hiçbir boşluğun bırakılmadığı belirlenmiş kozmolojik yapının hâkim oluşu da bu denklemde mücbir bir insan modeli ile bizleri karşı karşıya bırakan bir etmendir. Keza evrenin tanrılardan önce var olduğuna dair inanış evrenden panteonun bütün hiyerarşisine doğru ve insan toplumuna kadar zorunlu bir nedensellik içinde karşımıza çıkan belirlenimciliğin erken bir görüşü olarak değerlendirilebilir.

Mitolojik kozmolojiye bağlı olarak karşımıza çıkan bu belirlenimci evren yapısı, Antik Yunan sitelerinin siyasi iktisadi ve sosyal yapısı üzerinde de benzer bir sınıfsal ve hiyerarşik düzende de görülmektedir. Klasik dönem Antik Yunanda

toplum, polislin yurttaşları, yurttaşlık haklarından yararlanamayan özgür yabancılar ve köleler olmak üzere başlıca üç sınıfa ayrılmıştı. Elbette ki buna yurttaş statüsünden yoksun uyruk sınıfını da eklemek gerekir. Yukarıdan aşağıya katı bir hiyerarşi ihtiva eden bu sınıfsal yapıda yatay veya dikey hareketliliği olanaksız kılan yasal düzenlemeler mevcuttu (Tod, 1927). Bu sınıfsal düzende zenginlik veya silah gücüne dayanan soylular toplumsal hiyerarşide en üst tabakayı oluştururken ayrı bir sınıf olarak kabul edilecek olursa bir sonraki en güçlü grup ise rahiplerdi. Bunun yanında soylu olmayan diğer sınıflar orta büyüklükteki toprak sahibi olan köylüler ve tüccarlar ile zanaatkarlar ve tarım işçilerinden oluşmaktaydı. Buna karşın toplumsal hiyerarşide en alt katmanda köleler yer almaktaydı (Littman, 1974).

Antik Yunanda karşımıza çıkan belirlenimci kozmoloji ve sınıfsal yapının, Skolastik çağdaki hâkim teolojinin evren yapısına dair görüşü içinde ve feodal sınıfsal yapıda birtakım değişik pratikler içerisinde devam ettiği görülmektedir. Orta çağ Hıristiyan düşüncesinde baba, oğul, kutsal ruh ayniyeti üzerine tesis edilen testis düşüncesine göre Tanrı İsa hüviyetinde bir tös üç kişilik olarak tarihte tecessüm etmiştir. Bu düşüncede Tanrı evreni ilk ilke olarak logos dolayısıyla kendisi ile var ettiği kabul edilmiştir (Waardenburg, 2011). Bu üçlü birliğin İsa aracılığı ile açığa çıkışı ve onun tarihsel görüngü biçimi olan Kilisenin Tanrı ve onun oğul İsa ile tek beden kabul edilmesi dolayısıyla teolojik hiyerarşide Papa Mesih İsa'ya en yakın kişi kabul edilmekteydi (D'arcy, 1928).

Bu üçlemenin, katı bir hiyerarşik yapıya sahip kilisenin oluşmasında da belirleyici olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zira Hıristiyan teolojisine göre kilisenin, Mesih'in bedeni ve Tanrı'nın eskatolojik halkı olarak, çeşitli inayetler veya vekillikler yoluyla Kutsal Ruh tarafından inşa edildiği kabul edilmektedir (World Council of Churches, 2013). Bu noktada Yunanca son anlamındaki eskato kelimesinden türetilen eskatolojinin (Hançerlioğlu, 2013b) teolojik içeriğine bakıldığında İsa'nın yeryüzüne inişi ile kapalı kozmik bir zarfın açılarak tarihin başlamasını ve zaten en başından belirlenmiş bir senaryonun tarih sahnesinde oynanmasını ve sonu ifade etmektedir. Üçlemenin bir parçası olarak oğul kavramını tarih ve açıklık bağlamında değerlendiren Nietzsche'e göre ilk günah kavramı ve İsa'nın insanlığın bütün günahını yüklenerek göğe çekilmesi bu teolojik senaryonun bir parçası olarak tarihsel bir çelişki oluşturmaktadır (Nietzsche, 2020).

Nietzsche'nin bu düşüncesinde haklı yanlarının olmadığı söylenemez. Zira Hıristiyanlığın ilk günah kavramı, belirlenimci bir evren görüşü içine hapsolmuş mücbir bir insan modelinin teolojik temellerini oluşturmuştur. Hıristiyan öğretilerine göre kötülük problemi insanın işlediği günahlar ve günahkarlığına dayanmaktaydı. Hıristiyan doktrinine göre İsa'nın Romalı yöneticiler tarafından çarmıha gerilmesi insanoğlunun suçunu kendi üzerine alması ve kefaret için acı çekmesi olarak yorumlanmaktadır (Solomon ve Higgins, 2013). İşte bu noktada Nietzsche, ilk günah kavramı üzerinden Hıristiyan teolojisini eleştirisini Tanrının İsa olarak yeryüzüne inerek insanların günahlarını ödemesine karşılık insanlığın

hala günahkâr olarak doğmasının bir çelişki olması üzerine temellendirmekteydi. Yani madem insanın günahkâr olarak doğması devam edecekti neden İsa yer yüzüne inerek bizim günahlarımızı bizim adımıza ödemişti ve insanlığa artık ödeme şansı bırakmayarak bizi bir nedensellik içine hapsedmişti. Son tahlilde Nietzsche, insanlığın günahkarlıktan kurtulamadığı gibi günahını ödeme şansı kalamamasına karşılık kıyametin de kopmuyor oluşu ve bu denklem neticesinde ortaya çıkan mücbir insan modelini tam bir paradoks olarak nitelendirmiştir (Baudrillard, 2018).

Esasında Nietzsche'nin Hıristiyan teolojisinin bir paradoksa varan bu belirlenimci yönüne dair eleştirisinin hiç de yersiz olmadığı görülmektedir. Söz gelimi erken dönem teolog ve metafizikçilerden Aziz Augustinus (354-430) kötülük problemi karşısında mükemmel bir varlık olan Tanrının inayetini ve saf iyiliğini temellendirirken kullandığı teolojik kadercilik argümanı büyük bir belirlenimci doktrin olarak karşımıza çıkıyor. Bu doktrine göre özgürlük sadece tanrıya ait olabilecek bir şeydir ve burada Tanrının iradesi mutlak iyiliği temsil eder. Fakat Tanrının bütün insanları kurtarmadığını aksine bazılarını kurtuluş için ayırdığını savunan Augustinus'a göre iyilik ve kötülük kabullerini belirleyen Tanrının keyfi ve arzusudur. Dolayısıyla Tanrı söz konusu olduğunda tam bir belirlenimsizlik yani indeterminizm söz konusuyken insan açısından dini vicdanın istediği bir belirlenimcilik söz konusudur (Weber, 1998). Zaten Skolastik dönemin siyasi, iktisadi ve sosyal düzeni ifade eden feodal sistemin ortaya çıkışında belirlenimciliğe dayalı bu teolojik doktrin ve onun hitap ettiği insan toplumunun zihni yapısının ve inanç formasyonunun da önemli etkileri olduğu söylenebilir.

Feodal toplum düzeninin yapısal özellikleri incelendiğinde bu durum, rahatlıkla görülebilecek bir durumdur. Roma imparatorluğunun merkezi otoritesi barbar saldırıları neticesinde yıpranarak zayıflaması sonrasında ortaya çıkan tarihsel pratiklerden beslenen bir sistem olan feodalite, Orta çağda toplumsal yapıyı belirleyen bir düzen olarak tanımlanabilir. Buna karşılık bazı araştırmacılar feodaliteye, efendilerine bağımlı vasalların yaptığı teknik düzenlemeler ve toprak mülkiyetini bağımlı tımarlar ile imtiyazlar olarak organize edilmiş örgütlemeler olarak bakarken bazı bilim insanları bu düzeni, Orta Çağın belirli yüzyıllarında baskın siyasi ve sosyal örgütlenme biçimlerini özetleyen genel bir kelime olarak kullanmıştır. Keza feodalite Roma ile kıyaslandığında geç bir siyasal, iktisadi ve sosyal sistem olmakla birlikte Roma imparatorluğunun merkezi otoritesi barbar saldırıları neticesinde yıpranarak zayıflaması sonrasında ortaya çıkan tarihsel pratiklerden beslendiği bilinmektedir. Dokuzuncu asır Avrupa'sında Frank Kralı Charlemagne'nin kurduğu görece siyasi birliğin, ölümünden elli yıl sonra dağılmasını takiben dışarıdan gelen saldırılar imparatorluğun ahalisi için büyük bir güvenlik sorunu oluşturmuştu. Müslümanların Fransa'nın güneyi ve İtalya kıyıları boyunca akınları, Macarların süvari akınları ile güney Almanya, doğu Fransa ve kuzey İtalya üzerinden akınları ve Vikinglerin küçük gemiler ile kıta Avrupası sahillerine ve nehirler ile iç bölgelere saldırıları, merkezi hükümetleri çaresiz bırakarak Kuzey Fransa başta olmak üzere Batı Avrupa'da yerel yöneticileri ön

plana çıkarması neticesinde feodal yönetimler kendilerini göstermiştir (Strayer, 1956).

Feodal sistemin kurulması, Avrupa uygarlığı üzerinde güçlü ve çarpıcı bir etkiye sahip olan bu türden bir değişikliğe yol açmıştı bunlardan en belirleyici olanı hiç şüphesiz nüfus dağılımının değişimiydi. Geçmişte nispeten birleşmiş olarak şehirlerde yaşayan halk feodal dönemde birbirinden uzak mesafelerde, her biri kendi meskeninde, izole bir şekilde yaşamaya getirildi. Bu değişimin Orta çağ uygarlığının karakteri ve gelişimi üzerindeki etkisi toplumsal üstünlük ve toplumun yönetiminin şehirlerden kırsal bölgelere taşınması büyük toprak sahiplerinin yerel mahkemelerinin büyük ulusal meclislerin yerini alması ve merkezi yönetime ait kamusal erkin binlerce küçük egemenlik alanına bölünerek bunun içinde kaybolmasıydı (Guizot, 1856).

Daha alt düzeydekilerin güvenlik ve savunma ihtiyacını karşılarken bağlı bulunduğu efendisinin gücünü pekiştirmeye dayalı olarak bu koşullar içinde tedricen şekillenmeye başlayan feodalitenin temel özelliği, efendisine sadık bir vasalın askeri ve angaryaya dayanmayan işlerini bir tımar karşılığında üstlenmesine dayanıyordu. Onuncu asırda kalıtsal hale gelmeye başlayan bu uzlaşıda vasalın görevi, efendisine düşmanlara karşı yardım etmek, davaların yargılanmasında ona tavsiye ve yardım sağlamak ve onu esaretten kurtarmak, en büyük oğlunu şövalye yapmak veya kızını paylaştırmak için para ödemektir. Bütün bunlar, üyeleri yetişkinliğe ulaştıklarında şövalye olmayı bekleyebilecekleri feodal sınıfı oluşturmaktaydı (Taylor, 1919).

Germen kabile birliğinin üretici ilkesi, toplumun karşılıklı rıza ve askeri unsurların kuvvet kullanımı sırasında uyması gereken ilkeler Orta çağ feodal hiyerarşiye geçmişti. Dolayısıyla Orta çağ feodal siyasal ve ekonomik düzenini şekillendiren şey de Hıristiyanlık öncesi Germen kabile düzeni içinde şef ile savaş lordlarının birleşmesindeki gönüllülük esasına dayanmaktaydı. Hükümdar ile vasalı arasında karşılıklı yükümlülükler esastı ve hükümdar görevini yapan vasalının bütün haklarını içeriye ve dışarıya karşı korumakla yükümlüydü. Hükümdar ile vasalı arasında karşılıklı yükümlülüklerin esas ve hükümdarın, görevini yapan vasalının bütün haklarını içeriye ve dışarıya karşı korumakla yükümlü olduğu bu karşılıklı saygı ve rızaya dayalı uzlaşmada hükümdar ve vasalları arasında kuşaktan kuşağa yenilenmek ve kabul edilerek ilan edilmek vasıtasıyla kalıtsal bir hüviyete bürünmüştür (Guizot, 1856).

Yukarıda siyasi, toplumsal ve dini konular özelinde verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere feodal toplumsal düzen, belirlenimci hiyerarşik bir yapıyı ihtiva etmekteydi. Buna göre en üste soylular, ruhbanlar, şövalyeler, soylu olmayan özgür insanlar ve serfler olmak üzere beş sınıfsal tabakayı kapsıyordu. Bütün sınıfların sosyal, politik, askeri olarak yoğun bir kıskançlıkla korunduğu bu düzende sınıflar arası ilişkiler kat bir şekilde tanımlanmıştı ve soylu ile sıradan, özgür insan ve serf arasındaki keskin sınır, pratik olarak aşılamazdı. Dolayısıyla feodalite aralıksız güç değişimi ve hareketliliği yerine sabit bir toplumsal düzeni

esas alan bir sistemdi (Allen, 1883). Ayrıca bu sistem gerek asaletin kalıtımsal hale gelmesi gerekse bu kalıtımın kurumsallaşması ile adalet ve yargı işlerinde denkliğin esas alınması dolayısıyla katı bir belirlenimci yapıya sahipti. Batı'da rahipler ve soylulara ek olarak soylu olmayan orta sınıfın da dahil olduğu bu ayrıcalıklı ve belirlenimci toplumsal yapı, asırlar boyunca dar anlamdaki bazı düzenlemeler ile devam etmiştir (Pirenne, 2014).

Modern Batı, Sanayi Toplumu ve Belirlenimcilik

Belirlenimcilik meselesini çağdaş Batı açısından ele almaya başlamadan önce bir şeyi en başından belirtmek gerekir ki bir coğrafya olarak çeşitli ülkelerden oluşan Batıyı sadece Avrupa özelinde dahi kendi tarihselliği içinde ve münferiden Batı Avrupa'yı oluşturan ülkelerin farklı gelişim özellikleri göz önüne alındığında tek bir tarihsel gelişime indirgemek iki açıdan sorun edeceği açıktır. Bunlardan ilki Otuz yıl Savaşları (1618-1648), Westfalyan ve Utrecht barışı gibi süreçler, bütün Batı Avrupa için bağlayıcı tarihsel olgular olarak Batı Avrupa'yı ortak bir gelişim evleğinde seyretmemize olanak sağlıyor olsa bile, söz gelimi Almanya ve İngiltere'de klasik çağın rejimine tepkiler Aydınlanma üzerinden düşünsel ve teorik çerçeveler ile verilirken Fransa açısından bu süreç 1789'da gerçekleştirilen devrim ile kendini göstermiştir.

Keza İngiliz monarşisinin Katolik Kilisesi ile ilişkisi 16. asırda Anglikan Kilisesinin teşkili ile nihayete ererken İspanya'da 1820 yılında dahi Engizisyon Mahkemesi varlığını sürdürüyordu. Kaldı ki günümüzde modern Batının Atlantik ötesi gelişiminin bir sonucu olan İngiliz ve Fransız deneyiminin ürünü Kuzey Amerika (Amerika-Kanada) ile Katolikliğin etkisindeki İspanya-Portekiz etkisi ile kurulan Latin Amerika ülkeleri arasındaki siyasi, sosyal ve iktisadi gelişmişlik farkı da bize bu hususta bir perspektif sunmaktadır. Hiç şüphesiz Almanya ve İtalya'nın ulusal birliğini diğer Batı Avrupa ülkelerine göre 19. asrın son çeyreği gibi geç bir tarihte tamamlamış olmasını da bu farklılıklara eklemek gerekecektir. Bununla birlikte İngiltere ve Fransa'dan birinin Sanayi Devrimi diğerinin Fransız İhtilali ile modern Batıyı oluşturan liberalleşme ve bireyselleşmenin siyasi ve iktisadi pratikleri ile kurumsallığını haiz olması ve bunun bir asır içinde bütün Batı Avrupa'da etkisini göstermesi (Mc Neill, 2015), bize meseleyi tartışabileceğimiz kavramsal çerçeve ve olgusal bir zemin sunmaktadır.

Modern Batıyı belirlenimcilik özelinde tartışırken karşılaşılabilecek ikinci zorluk, geleneksel düzenin aksine rasyonalizm, bireyselleşme ve özgürlük gibi nosyonlara dayanan modern Batı toplumunu (Delanty, 2014) belirlenimci yani belirlenimci bir çerçeveye oturtmanın teori açısından görece zorluğudur. Zira belirlenimcilik Descartes ve Spinoza'nın evrendeki işleyiş doğaya içkin belirlenimci görüşleri 20. asırda Heisenberg De Broglie ve Von Neumann gibi fizikçilerin deneysel eleştirileri ile sarsılarak sınırlandırılmıştı (Bolay, 1990). Buna rağmen bu görece zorluktan ilki modern çağı şafağını temsil eden 17. asır Kartezyen felsefe ve kıta akılcılığının evrenin yapısı ve işleyişine dair görüşü,

ikincisi 19. asırda modern toplumsal yapının işleyişine dair ortaya atılan sosyolojik görüşler üzerinden iki şekilde aşılabilecek niteliktedir.

Bunlardan ilki, 17. asırda ortaya çıkan Kartezyen dünya görüşüne göre doğa ve evrene içkin ereksel nedenin olmadığı aksine inorganik materyalin yapısına içkin bir düzenin bulunduğu ve bunun mekanik yasalar çalışmaktaydı (Barrow, 1986). Modern çağ düşüncesini başlatan düşünür olarak kabul edilen Descartes'in düşünüyorum öyleyse varım önermesi ile ruhu maddeden cogito (düşünen ben) ve res extensa (uzamlı şey) şeklinde düalist bir yapıda ikiye ayırması tüm fiziksel fenomenler için evrende mekanik nedenselliğe dayalı bir doğa araştırmasını başlatmıştı. Descartes'in doğada insan dışındaki canlılığı ve varoluşu res extensa kavramı altında şeyleştirerek nesneleştirmesi insan dışındaki doğanın düşünen özne karşısında sadece değer kaybetmesini temsil etmiyordu. Söz gelimi Descartes'e göre hayvanların bedenleri ve insanların bedenleri basit makinelerdi. Hareket ve değişimi açıklamak için ruha değil, fiziksel yasalara başvuran Descartes'e göre evren ve onun içindekilere dair her türlü hareket ve değişim tekerleklerin, yayların, ibrelerin ve çanların bir arada çalışarak işlediği bir saat gibi açıklanabilirdi (Lowney, 2011).

Tabiatın yorumlanmasında bir referans olarak teolojinin kullanımını reddeden ve fiziğin gaye nedenlere takılmasını ilerlemenin önünde bir engel olduğunu savunan Descartes'e göre ruh her bakımdan cismin karşısı olan şeydi. Dolayısıyla nasıl ki ruh içinde madde olmayan bir töz ise cisim de içinde ruh olmayan bir töz olduğundan fiziğin mekanik yasalarına başvurarak açıklanmalıydı. Bu süreçte doğanın mekanikleşmesinde bir diğer belirleyici etmen, Descartes'in cisime ve ruha özgü kanunlarının olduğu kabulüydü. Buna göre ruh iradesi ile özgürdü fakat cisimler için bu durum bir zorunluluktan ibaretti (Weber, 1998). Belirlemliliğin ilk defa bir makinenin işleyişini açıklamakta kullanıldığı (Bolay, 1990) göz önüne alındığında Descartes'in evren ve doğaya dair saat üzerinden betimlediği mekanik işleyiş düşüncesi ve burada temel alınan fiziksel yasallık modern belirlemlimci öğretinin ortaya çıkışının felsefi zeminlerini hazırladığı ileri sürülebilir.

Buna karşın modern Batı felsefesinde doğa ve evrenin işleyişinin belirlemlimci bir temelde açıklamasını yapmak Spinoza'ya (1632-1677) nasip olacaktı. Descartes'in tözü cogito (düşünen ben) ve res extensa (uzam) olarak ikiye ayırışı üzerinden felsefesine çözülmesi gereken bir sorun olarak temel alan Spinoza, düşünce ve uzamı tözün sıfatları gibi düşünerek kartezyen düaliteyi aşmayı denemiştir. Tözü tanrı olarak belirleyen ve tözün doğadan ayrı bir şey olmadığını düşünen Spinoza'ya göre diğer var olanlar bu tek tözün değişik biçimlenmeleri şeklinde ifade edilebilecek moduslarıdır. Modusların düşünce ve uzam sıfatları altında görüldüğünü savunan Spinoza'ya göre töz ile sıfatlar arasındaki ilişki katı bir biçimde zorunlu olarak vardır. Bu denklemde cogito ve extensa'nın insan özelinde yerleştiği ruh ve beden arasındaki ilişki, bir diğer deyişle düşünceler ve eylemler bir zorlama olmaksızın zorunlu olarak töz tarafından belirlenmektedir (Skirbekk ve Gige, 2011). Doğadaki bireysel varlıkları tözün geçici değişimleri,

halleri ve gerçekliğin kendisi olduğunu savunan (Spinoza, 2019) Spinoza felsefesinde tözün Tanrı-doğa içkinliğinde ortaya çıkan natüralist yapısının, belirlenimci tabiat görüşünü bir sonuç olarak ortaya çıkardığı söylenebilir. İbrahimi dinlerin tanrı anlayışının ayrı olarak tanrı-doğa ayniyeti ve muttasılığında bir gerçek olarak görülen doğa, zorunlu yasalara göre hareket eden belirlenimci bir evren tasarımı olarak karşımıza çıkmasının yanında bu düşüncenin Antik çağın evrenin tanrılara takaddüm ettiği inanç sistemi ile belli noktalarda örtüştüğü görülmektedir.

Konuya dair ikinci zorluk ise Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan profesyonel toplum ve onun içindeki iş bölümü düzenleyen normatiflik ve diğer belirleyici yapılar üzerinden aşılacak niteliktedir. Örneğin sanayi üretimi süreciyle belirlenen toplum tipi çerçevesinde ortaya çıkan sanayi toplumu kuramları, teknolojik belirlenimciliğin ya da bilimsel evrimciliğin bir türünü oluşturmuştur. Bu iddiaya göre, uygulamalı bilimin ya da bilimsel uzmanlığa ve değerlere dayalı teknik süreçlerin mantığı, bir toplumun geleneksel kültürü ve kurumlarında bazı temel ve geriye döndürülemez değişiklikleri zorunlu kılmaktadır. Keza yine sanayileşme sonrası ortaya çıkan yapı kavramı insan eylemliliğinin etkinliğini kaybettiği bir nedensel belirlenimcilik doğurma yönünde belirleyici bir eğilim taşıdığı öne sürülmektedir. Bu görüşe göre değişmez biçimde, güdülenmiş toplumsal eylemden ayrı biçimde var olur, ama yine de bu eylemleri belirleyen bir etkiye sahiptir (Marshall, 1999).

Batıda gündelik yaşam ve iş yaşamı ile toplumsal yaşamın diğer alanlarında aşırı derecede belirlenimler ile uzamın içi tamamen doldurulmuştur. Bu durumun tarihsel arkeolojisinde biri evrenin kökenine dair kozmogonik, diğeryse çağdaş iki sebep etkili olduğu söylenebilir. Meseleyi kozmogonik açıdan ele aldığımızda Batı felsefesinde boşluk, yokluk ile özdeşleştirilen karmaşa, düzensizlik ve dolayısıyla kaos anlamına gelmektedir (Gökberg, 1999). Dolayısıyla Batı felsefesinde yokluk, yok mesabesinde kabul edildiğinden Batı akli yokluğu, bir zemindeki boşluk ve kargaşanın hâkim olduğu topos (yer) bağlamında düşündüğünden Batı felsefesinin yokluk dediği şey doğadaki düzensizliği ve kaos durumunu ifade etmektedir. Batı'da bu kaos durumu nomos (yasa) vasıtasıyla paranteze alınarak buradan bir düzen çıkarılmıştır.

Bireyselliğin bu düzende oynadığı rolde Latin Hıristiyan geleneğinden farklı olarak Protestanlığın Tanrı ile insan ilişkisine getirdiği bireyselci özerkliğe ek olarak yine Protestanlığın mirası olan sorumluluğun (Mc Neill, 2015) önemli bir etmen oluşu göz önüne alındığında modern Batıdaki toplumsal yapı, kuralların ve rollerinin en baştan belli olduğu bir içtimai hayat ve onun içinde mücbir bir insan modelinin tarihi olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla modern toplumda bireysellik, toplumsal yaşamın yapısallığı ve kurumsallığı içinde determine edilmiş bir anlamı içermektedir. Zira toplum modelinin temelinde bireyseliciliğin yerleştirilmiş olması dahi modern Batının çekiciliğini küresel kılan etmenlerin belirleyiciliğinde bir başatlığa sahip olmasının belirlenimci rol ve modellerini içerdiğinden sorumluluğun ve rasyonalizmin evrenselleştirici modellerine dayalı

bu bireysellik, benlik ve toplum arasındaki ilişkiye dair farklı vizyonları olanaksız kılmaktadır (Herzfeld, 2010). Bir merkez olarak Batının kendi çekirdeği içinde inşa ettiği bu model ve belirlenmişlik, günümüzde Avrupa'nın çekiciliği karşısında onun coğrafi ve bireysel bir parçası olabilmeyi talep eden çevreden, yerine getirilmesini istediği kurallardaki ısrarcılığında rahatlıkla kendini göstermektedir (Leveau, 2009).

Keza Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali sonrası siyasal ve sosyal çalkantılar ile sarsılan toplumsal yapıyı yeniden tesis etmek amacıyla ortaya çıkan ve kısa sürede bilimsel bir disiplin haline gelen sosyolojinin doğadaki yasalığın topluma uygulanabilirliğini kabulü ile toplumu bir inceleme nesnesi haline getirmesi (Marshall, 1999) ve bunun neticesinde Batıda sosyal-ekonomik yapı ve onun içindeki iş bölümünü düzenleyen normatiflik ve sorumluluğun ortaya çıkardığı toplum düzeni, bize bu meseleyi anlamlı bir çerçeveye oturtma imkânı sunan başka bir argümandır. Söz gelimi modern toplumda bilginin düzensizlik ve keşmekeş fikri ile bağdaştırılamadığını ifade eden Fransız sosyolog Pierre Bourdieu, Fransa'da her şeyin aşırı derecede düzenli ve bürokratik olduğunu, buna karşın entelektüellerin ellerinde yeterince enstrüman olmasına rağmen bu durumu yadsıdıkları ve her defasında belirlenimciliğe karşı özgürlük yanılışmasına düştüklerini ifade etmektedir.

Bourdieu'nun entelektüellerin içine düştüğü belirlenimcilik-özgürlük yanılışmasını somutlamak adına Alman eğitim sisteminin çok boyutluluğu, bize önemli enstrümanlar sunmaktadır. 18. ve 19. asrın toplumsal sınıfları arasındaki farklılıklara dayanan bu sistemde öğrenciler dört yıllık ilkökul eğitiminin ardından sonraki eğitim kademelerinde belirleyici dört tür okula yönlendirilmektedir. Bunlardan en yetenekli öğrencilerin üniversiteye hazırlanmaları için gönderildiği Gymnasium, orta düzeydeki öğrenciler için yaygın olan öğretim kurumları olan Realschule ve öğrencileri mesleki eğitime hazırlayan Hauptschule'den oluşmaktadır. Alman okul sisteminin görece çok boyutluluğu karşısında sistemin öğrencilerin erken yaşlarda bir sonraki öğretim kademelerine yönlendirilmedeki aşırı belirlenimci yapısı, çoğu öğrencinin ileride yüksek öğrenim görmesi ve eğitim hakkının sosyal açıdan genişletilmesi açısından engel teşkil etmektedir (Bultman, 2018). Dolayısıyla dışarıdan bakıldığında oldukça çok boyutlu ve seçenekleri olan bir yapı olan bu sistem incelendiğinde düzenleyiciliği aşan en başından belirlenmiş bir kurallar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kurallar bütününün, Weber'in kapitalizmin ortaya çıkışında önemli bir yeri olduğunu öne sürdüğü Püriten anlayış tarafından şekillendirildiği iddia edilebilir. Püritenlik, 16. asırda Avrupa'ya yayılan Protestan fikirlerin İngiltere'yi etsisi altına alması sonrasında gerçekleşen bir dizi olaya dayanmaktadır. Kral VIII. Henry (1491-1547) yasal olarak boşanabilmesi ve resmi bir erkek varis bırakmak için dini reform fikrini Roma Katolik Kilisesinden kopuşta bir fırsat olarak kullanmıştır. İşte Püritenlik de İngiltere'de Kraliçe I. Mary'nin (1516-1558) Katolik karşıtı reformu kanlı bir şekilde Protestanlık aleyhine tersine çevirmesi ve I. Elizabeth'in tekrar Protestanlığın desteklemesi sürecinde aşırıların teşkil ettiği bir

dini bir harekettir (Gleason ve Kopic, 2004). Protestan reformu açısından önemli bir yeri olan Püritenliğin temel ilkesi tüm dini düzenlemeler için kutsal kitap otoritesinin bir referans olarak gerekliliği idi. Püriten anlayış kutsal kitapta bulunmayan uygulamaların haram olduğu ve Hıristiyanlığın bu batıl kalınlardan temizlenmesi gerektiğini savunmuştur (Hensley, 1912).

Dolayısıyla bu hareketin temel hedefi, putperest kalınlara olduğu gerekçesiyle İngiliz Protestanlığını, Roma Katolik form ve törenlerinden temizlemek suretiyle saflaştırmak olduğu bilinmektedir. 16. ve 17. asırlarda İngiltere’de Protestan reformunu tamamlamak amacıyla ortaya çıkan Püritenlik, ferdi hürriyetin gelişmesi ve parlamenter demokrasinin teşekkülündeki katkısı ile kapitalizmi destekleyen burjuva değerlerinin oluşmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Bunun dışında Püritenliğin, modern Avrupa’da toplumsal iş bölümünün oluşumu ve sosyal düzenin belirlenimci yapısında kendini gösterdiği söylenebilir. Söz gelimi Püriten dindarlık anlayışı, toplum içindeki ferdin kendi davranışlarını kontrol etmekten başlayıp diğerlerinin davranışlarını kontrol etmeye kadar uzanan geniş bir alanı içine almaktadır (Güngör, 2005). Dolayısıyla modern Batı toplumunun siyasi iktisadi ve sosyal dinamiklerinin oluşmasında önemli bir tarihsel köprü vazifesi gören Püritenliğin, Batı Avrupa’da toplumsal düzen ve sosyal belirlenimcilik bağlamında mümeyyiz bir öneme sahip olduğu iddia edilebilir.

Modern Batı’daki toplumsal düzen ve belirlenimciliğe dair ortaya koyduğumuz bu manzara yine Weber’in modern kapitalist toplumlarda artan rasyonelliği tanımlamak için kullandığı demir kafes benzetmesi ile okunduğunda bireysellik, özgürlük ve rasyonalizm ile modernite arasındaki ilişkiye dair başka bir manzarayı göz önüne sermektedir. Weber’e göre bürokratik yapı içinde gelişen formal rasyonelliğin getirdiği hesaplanabilirlik ve öngörülebilirlik bir yandan bireylerin karmaşık uygulama ve kurumları anlamalarını kolaylaştırıp seçenekleri artırırken öte yandan bireyleri makinenin dışına indirgemek suretiyle maddi rasyonalitenin aşırı verimliliğinin ürettiği demir kafese sıkıştırarak özgürlük ve failliğe darbe vurmaktadır (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2022).

Sonuç

Sonlu bir evrenin başlangıcı, sonu, olumsuzluk, zorunluluk, değişim ve süreklilik gibi kavramları konu alan kozmolojiye (Cevizci, 1999b) dair inanış ve kabullerin Antik çağlardan itibaren insan ve onun yeryüzünde kurduğu beşerî düzen bakımından da bağlayıcılığı bilinmektedir. Değişim ve süreklilik konusu düşünce tarihi boyunca doğa ve insan toplumuna özgü tartışmalarda bir düalist bir problem olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle Yeni çağa kadar insan ve evrenin birçok felsefi sistem içinde ve dini öğretiler açısından birbiri açısından bağlayıcı olduğuna dair görüş ilk ve orta çağlar boyunca devam etmiştir (Yaran, 2011). Evrenin uyumlu bir bütün olarak birbirini etkilediğinin temel alındığı Batlamyus’a ait bu kozmoloji modelinin 16. asırda Copernicus, Kepler ve Galileo gibi bilim insanlarının çalışmaları ile kadük hale gelmesine (Vainio, 2018) rağmen

çalışmanın yukarıdaki başlıklarında dönemsel olarak açıklandığı gibi modern dönem söz konusu olduğunda bile klasik dönemlerdeki evren düşüncesinin bu defa daha dar bir ölçekte düşünülüp doğa felsefesi içerisinde dünyaya indirgenerek yeryüzündeki insan yaşamı açısından belirleyiciliği, çağın felsefe-bilim birikimine ve kabullerine bağlı olarak Batıda farklı tarihsel görüngü biçimleri şeklinde kendini göstermeye devam etmiştir.

Batı uygarlığının Antik Yunan ve Skolastik Orta çağ dönemlerindeki kozmolojik ve teolojik kabullerin, ilgili dönemlerde toplumsal düzenin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Rönesans ve Kartezyen çağ sonrasında fizik ve matematikteki gelişmeler yeni bir doğa felsefesini ortaya çıkarmasından sonra bu etkisini belirli ölçülerde yitirmesine karşılık, kıta akılcılığının doğaya hasrettiği belirlenimcilik ve nedenselliğin 19. asırdan itibaren evren ile toplumsal düzen yerine doğadaki yasallık ve toplumsal düzene teşmil edilmesi olarak klasik dönemlerden daha mikro düzeyde devam ettiği görülmektedir.

Tartışmayı dönemsel olarak ele alıp biraz daha özele indirgeyecek olursak sözü ilk etapta Antik çağ kozmolojisinin belirlenimci tasavvuru, Yunan toplumunun geçişsiz sınıfsal yapısına ve bu toplumu oluşturan mücbir insan modeline etkisine getirmek gerekir. Antik dönem belirlenimciliğinde eski Yunan dininin İbrahimi dinlerin aksine seçilen bir din değil; toplumsal bir hazır bulunuş bağlamında kişinin içine doğduğu zorunlu bir din olması etkili bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Antik çağda mitolojik evren tasavvurunun inançsal yapıya etkileri olarak tanımlayabileceğimiz Tanrılar panteonunda tanrıların belli bölgeye hükmetmesi ve hiyerarşik kozmoloji telakkisinin belirlediği nedensellik, insanın mücbir bir varlık olarak düşünülmesine sebep olan bir diğer etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Keza Orta çağa damgasını vuran Skolastik felsefenin belirlenimci teolojik kabulleri feodal toplumsal hiyerarşiyi, insanın bu formel düzen içindeki muhtariyeti, sınırları ile sosyal hareketliliği üzerinde belirleyici yansımaları olmuştur. Hıristiyan inancının sahip olduğu teolojik kadercilik anlayışına göre Tanrı inayetini insanlar arasında kullanırken tamamen özgür ve keyfi bir tavır içindeyken insanlar açısından bir belirlenimci bir doktrin söz konusuydu. Özellikle bir tös üç kişilik olarak kabul edilen Tanrının İsa hüviyetinde yeryüzüne inışı, içinde kıyamete kadar bütün hadiselerin yazılı olduğu kapalı bir zarfın açılarak tarihin başlangıcını temsil ediyordu. Eskatoloji olarak isimlendirilen bu teolojik kabul, insana dünyada kaderinde yazılı olanları yaşamaktan başka bir pay bırakmıyordu. Mutlak bir determinizm örneği olarak karşımıza çıkan bu inanın kökenleri aslında Antik Yunan dönemine kadar gitmektedir. Antik Yunan'da ruhların doğmadan önce kaderlerini seçtiğine ve Moiraların yönettiği bu seçimin her ne olursa olsun değiştirilemediğine inanılıyordu.

Skolastik felsefede insan açısından bağlayıcı olan dini doktrinin belirlenimciliğine benzer şekilde Orta çağ ile özdeşleşen feodal siyasal ve toplumsal düzenin de belirlenimci bir yapıda inşa edildiği görülmektedir.

Yukarıdan daha aşağı tabakaya doğru soylular, ruhbanlar, şövalyeler, soylu olmayan özgür insanlar ve köleler olmak üzere beş sınıfa ayrılmış toplumsal düzende sınıflar arasında katı bir hiyerarşi söz konusuydu. Soylu ve ayrıcalıklı sınıflar ile diğer zümreler arasındaki sınırlar kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığı bu düzen, dikey hareketliliğin mümkün olmadığı geçişsiz bir toplumsal yapıyı esas almıştı.

Batı'da belirlenimcilik, modern dönem açısından değerlendirilecek olursa modernitenin şafağı olarak ifade edilebilecek 17. asırda, kıta Avrupası felsefesinde Descartes ve Spinoza gibi filozofların doğa felsefesinde kendini göstermektedir. Örneğin Descartes'in evren ve doğanın düzenini, bir saatin dişlilerinin işleyişi gibi mekanik ve nedensel bir şekilde düşünmesi, modern belirlenimciliğin doğa felsefesi açısından zeminini hazırlamıştır. Spinoza felsefesinin tüm doğacı Tanrı anlayışı, bir diğer deyişle doğa ve evrenin tanrıdan ayrı olmadığına dair natüralist tabiat görüşü, töz ve sıfatlar arasındaki ilişkiyi zorunlu olarak tanımladığından katı bir nedenselciliği ve belirlenimciliği içermektedir. Ayrıca Spinoza'nın Tanrı görüşünün İbrahimi dinlerin tanrı anlayışından farklı olarak tanrı-doğa ayniyeti ve içkinliğine dayanıyor olması, bizi tıpkı Antik Yunan'daki İbrahimi din geleneğinin dışındaki inanç sistemi ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Batı Avrupa'da 19. asırda Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'ne bağlı olarak üretim biçimi ve yönetim anlayışının değişmesiyle yukarıdan aşağı doğru katı sınıfsal yapının, yerini yatay düzlemde belirlenmiş alanlara bıraktığı görülmektedir. Bunda egemenlik ve yönetim anlayışının Orta çağdaki teolojik düşüncenin aksine gökten yeryüzüne indirilmesi ile ilgili olduğu açıktır. Bununla birlikte modern demokratik toplum ve bir üretim biçimi olarak sanayinin şekillendirdiği beşerî yaşamdaki ilişki, örüntü ve düzeni oluşturan iş bölümü ile belirlenmiş profesyonel roller açısından dahi İncil'in Protestan yorumunun bir bağlayıcılığı olduğu söylenebilir. Hıristiyanlığın İncil'e dayalı Püriten yorumuna dayalı dindarlık anlayışı, toplum içindeki ferden kendi davranışlarını kontrol etmekten başlayıp diğerlerinin davranışlarını kontrol etmeye kadar uzanan geniş bir alanı içine almıştır. Bu durumun Weber'in Püritenliğe kapitalist toplum düzeninin oluşmasında biçtiği rolle beraber okunduğunda sanayi toplumlarındaki ihtisaslaşma, iş bölümü ve buna bağlı rollerin oluşturduğu beşerî yaşamdaki alanlar, yatay düzlemde yapısal bir belirlenimciliği ifade etmektedir.

Toparlayacak olursak günümüzde modernite süreci olarak adlandırılan süreçte toplumsal yaşamı yeni baştan düzenlemek için ortaya çıkan bürokratik yapı, kurumsallık, mesleki iş bölümü içindeki rollerin belirlenimci yapısallığı, Antik ve Skolastik çağlarda dikey toplumsal hiyerarşinin, değişik pratikler ile bu defa yatay bir düzlemde bir sonraki döneme tehir edişi olarak değerlendirilebilir. Çağımızda evrensel olarak dolaşıma giren bu bürokratik, sosyal ve iktisadi sistemin ortaya çıktığı merkezi Avrupa dışında yaygınlık kazanmasında ise Batının merkez dışı çevre karşısında askeri ve teknolojik üstünlüğe sahip olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Allen, J. H. (1883). *Christian History in its Three Great Periods the Middle Age*. Boston: Roberts Brothers.
- Barrow, F. J. (1986). *The Anthropic Cosmological Principle*. Oxford: Oxford University Press.
- Baudrillard, J. (2018). *İmkânsız Takas*. (Çev.). A. Sönmezay. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Berens, E. M. (2009). *The Myths and Legends of Ancient Greece and Rome*. Landona: Longwood Press.
- Bolay, S. H. (1990). *Felsefe Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atlas Kitapevi.
- Bultman, T. (2018). Almanya'da Muhafazakâr Eğitim Politikası ve Toplumsal Bölünme. *Politeknik* 19, 3.
- Cevizce, A. (2015). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- D'arcy, M. C. (1928). *Catholicism*. London: Ernest Benn Limited Bouverie House.
- Delanty, G. (2014). *Avrupa'nın İcadı*. (Çev.). H. İnang. Ankara: Liberte Yayınları.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hamilton, E. (2015). *Mitologya*. Ü. Tamer (Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gleason, R. C., & Kapic, K. M. (2004). Who Were the Puritans. *In the Devoted Life: An Invitation to the Puritan Classics*. (p. 15-37), R. C. Gleason & K. M. Kapic (Ed.). IVB Academic.
- Gökberg, M. (1999). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Guizot, F. (1856). *History of Civilation in Europe*. (Çev.). W. Hazlitt & H. G. Bohn, London: York St Kelt, Covent Garden.
- Güngör, A. İ. (2005). Hıristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri. *Dini Araştırmalar Dergisi* 7(21). 7-26.
- Hançerlioğlu, O. (2013a). *Felsefe Ansiklopedisi*. (Cilt. 1). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (2013b). *Felsefe Ansiklopedisi*. (Cilt. 2). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hensley, H. (1912). *Puritanism in England*. London & New York: Hodder and Stoughton Publiser.
- Herzfeld, M. (2010). Avrupa Benliği: Bir Tavrı Yeniden Düşünmek. Anthony Pagden (Ed.). *Avrupa fikri içinde* (s. 161-194). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Leveau, R. (2009). Mekân Kültür Sınır Avrupa'nın Dışarıya Yansıması. R. Kastoryano (Ed.). *Avrupa'ya Kimlik Çok Kültürlülük Sınırı İçinde* (s. 265-277), Ş. Demirkol (Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Littman, R. J. (1974). *The Greek Experiment, Imperialism and Social Conflict 800-400 BC*, Harcourt Brouce Jovanovich, Inc.
- Lowney, C. (2011). Rethinking the Machine Metaphor Since Descartes: On the Irreducibility of Bodies, Minds, and Meanings. *Bulletin of Science, Technology & Society* 31(3), 179-192.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. O. Akinhay & D. Kömürcü (Çev.). İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marias, J. (1967). *History of Philosophy*. New York: Dover publications, Inc.
- Mc Neill, W. (2015). *Avrupa Tarihinin Oluşumu*. (Çev.). Yusuf Kaplan. İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Nietzsche, F. (2020). *Deccal: Hristiyanlığa Lanet*. (Çev.). O. Aruoba. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

- Pirenne, H. (2014). *Orta Çağ Kentleri*. (Çev.). Şadan Karadeniz. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rhodes, P. J. (2019). *Antik Yunan'ın Kısa Tarihi*. (Çev.). C. Atay. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sailors, C. L. (2007). *The Function of Mythology and Religion in Greek Society*, A Thesis Presented to The Faculty of the Department of History East Tennessee State University. Retrieved November, 22, 2022 form <https://dc.etsu.edu/>
- Skirbekk, G. S., & Gigle, N. (2011). *Antik Yunandan Modern Döneme Felsefe Tarihi*. E. Akbaş ve Ş. Mutlu (Çev.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Solomon, R. C., & Higgins, K. M. (2013). *Felsefenin Kısa Tarihi*. (Çev.). M. Topal. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Spinoza, B. (2019). *Ethica*. (Çev.). Ç. Dürüşken. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Strayer, J. R. (1956). *The Idea of Feudalism*, In *Feudalism in History* (pp. 3-11). New Jersey: Princeton University Press.
- Taylor, H. O. (1919). *Mediaeval Mind a History of the Development of Thought and Emotion in the Middle Ages*. New York: Macmilan Company.
- Tod, M. N. (1927). The Economic Backraund of the Fifty Century. *Cambiridge Anciant History* 5, 1-32
- Vaino, O. P. (2018). *Cosmology in Theological Perspective: Understanding Our Place in the Universe*. Santa Rosa: Bacer Academic.
- Waardenburg, J. (2011). Teslis, *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Cilt. 40). s. 548-549. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi*. (Çev.). H. V. Eralp. Ankara: Sosyal Yayınlar.
- World Council of Churches (2013). Church: Towards a common vision, retrieved December 9, 2022 from: https://www.oikoumene.org/sites/default/files/Document/The_Church_Towards_a_common_vision.pdf
- Yaran, C. S. (2011). İnsan-Evren İlişkisi ve İnsancı Kozmolojik İlke. *Eskiyeşi* 21, 6-13.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy (2022, 11 Kasım) Max Weber. <https://plato.stanford.edu/entries/weber/>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Düşünce tarihi boyunca doğa ve insana dair tartışmalarda bir düalist bir problem olarak varlığını sürdüren değişim ve süreklilik konusu, Pre-Sokratik dönem filozoflarından Parmedines ve Herakleitos'tan itibaren felsefi tartışmaların odağında bulunmuştur. Nihayet 19. asırda Karl Marx ile doğal olayların yanı sıra beşerî olguların en genel varoluş biçimi olarak bilimsel bir hüviyete kavuşmuştur. Bu çalışmada determinizm, değişiklik ve süreklilik olgularının Batı uygarlığının Antik, Skolastik ve modern çağlar özelinde siyasal, sosyal ve iktisadi yansımaları bağlamında bir süreklilik ihtiva edip etmediğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle köklerini Rönesans döneminden itibaren Antik çağın düşünce birikimine dayandıran Batı uygarlığının Skolastik çağda Hıristiyanlığın ön gördüğü kozmoloji ile Antik çağdaki kozmoloji arasında felsefi bir çağdaşlığın bulunup bulunmadığı tartışılmıştır. Bunun ardından Yeniçağda Copernicus, Kepler ve Galileo gibi bilim insanlarının çalışmaları Batlamyus'a ait kozmolojik modelin terkedilmesinden sonra kozmoloji ve doğa felsefesine dair yeni telakkilerin ile Descartes ve Spinoza gibi kıta akılcılarının nedenselci ve belirlenimci görüşlerinin modern Batıdaki beşerî sitemin inşasında ne derecede etkili olduğu tartışmaya açılmıştır. Çalışmada Skolastik dönemdeki siyasal, iktisadi ve toplumsal düzeni belirleyen feodal sistemin Antik çağ Yunan sitelerindeki sınıfsallığın belirlenimci yapısı ile benzerlikleri ortaya konulurken Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi neticesinde ortaya çıkan modernite sürecinde toplumsal yaşamı yeni baştan düzenlemek için ortaya çıkan bürokratik yapı, kurumsallık, mesleki iş bölümü içindeki rollerin nedenselci ve belirlenimci yapısı açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma giriş, Antikçağın ve Skolastiklerin

Evren Görüşü ve Toplum Yapısında Determinizm, Modern Batı, Sanayi Toplum ve Determinizm ve sonuç olmak üzere başlıca dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde değişim, süreklilik ve determinizm gibi kavramsal çerçeve hakkında felsefe ve sosyoloji disiplinleri bağlamında terminolojik açıklamalar yapılmıştır. Bunun ardından çalışmanın amacının ne olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Buna mukabil çalışmanın dayandığı olgusal gerçekliğin Antik, Skolastik ve modern dönemler açısından tarihsel arkeolojisi ortaya konularak bu çalışmanın amacı ve önemine dair bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde modern Batının Rönesans'tan itibaren köklerini Antik Yunana dayandırmasının gerekçesi kısa tarihsel bilgiler ışığında ortaya konulmuştur. Bunun ardından Antik çağda Yunan mitolojisinin şekillendirdiği ve belirlenimci bir yapıda kendini gösteren kozmoloji görüşü ve tanrılar panteonu hakkında bilgiler verilmiştir. Kozmolojiye bağlı olduğu görülen yer yüzündeki toplumsal düzenin belirlenimci ve sınıfsal yapısı ortaya konularak Antik Yunanda site devletleri olarak karşımıza çıkan polis, sınıfsal katmaları açıklanmıştır. İlgili bölümde tartışılan bir diğer konu belirlenimci bir doktrinel yapı ve olgusal zemini içeren Skolastik çağ ve feodal sistemdir. Bu meyanda Roma İmparatorluğunun yıkılması, Macar, Arap ve Viking saldırıları gibi Orta çağ Avrupa'sında yeni siyasal, iktisadi ve sosyal düzenin teşekkülünde etkili olan olaylar hakkında açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde Orta çağda Batı Avrupa'daki düzende teolojik yapının etkisini ortaya koymak amacı ile Batı Avrupa'nın Hıristiyanlaşması ve Kilisenin bu düzende yerinden bahsedilerek Skolastik çağdaki Katolik teolojisi, evren düşüncesi ve feodal toplumsal düzeni hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak ilgili iki dönemin, determinizm ve nedensellik bağlamında felsefi çağdaşlığı tartışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise determinizm, değişim ve süreklilik olguları modern Batı özelinde tartışmaya açılmıştır. Bu bölümde öncelikle feodal toplum düzeninin yıkılması, reform hareketleri ile dini bütünlüğün parçalanması ve Otuz Yıl Savaşları sonrasında modern devlet ve diplomatik düzenin ortaya çıkışı gibi birbirinden farklı olayların şekillendirdiği Avrupa tarihini tek bir tarihi gelişim şablonuna indirgemenin zorlukları teorik ve pratik olarak tartışılmıştır. Bunun ardından bu zorlukların nasıl aşılacağına dair olgusal gerçekliğe dayalı tarihsel veriler ışığında konunun imkân ve sınırları ortaya konulmuştur. Çalışmada buna dair tartışmalar iki şekilde yürütülmüştür. Bu bağlamda öncelikle geleneksel düzenin aksine rasyonalizm, bireyselleşme ve özgürlük gibi nosyonlara dayanan modern Batı toplumunun nedensellik ve belirlenimcilik bağlamına nasıl oturtulacağı tartışılmıştır. Bu tartışma Kartezyen felsefe ve kıta akılcılığının sırasıyla mekanik ve determinist evren görüşlerinin modern Batı Avrupa'nın şekillenmesindeki önemi üzerinden açıklanarak yürütülmüştür. İkincil olarak ise Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan profesyonel toplum ve onun içindeki iş bölümü düzenleyen normatiflik ve diğer belirleyici yapılar üzerinden açılan tartışma ile aşılmaya çalışılmıştır. Bu noktada tartışma, güncel önemli bir örnek olarak Alman eğitim sisteminin belirlenimci yapısı ve çağdaş sosyologların, çağdaş toplumsal düzenin bu örnekteki benzer olgular bağlamında aşırı rasyonalize ve formatif hale getirilmesine dair eleştirileri üzerinden günümüz Batı Avrupa'sına teşmil edilmiştir. Bu tartışmaları nihayetlendirirken sosyolojinin kurucu isimleri arasında kabul edilen Weber'in modern kapitalist toplumlarda artan rasyonelliği tanımlamak için kullandığı demir kafes benzetmesi üzerinden bireysellik, özgürlük ve rasyonalizm ile modernite arasındaki ilişkiye dair başka bir manzarayı ortaya koyarak sonuçlandırılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT: The subject of change and continuity, which has existed as a dualist problem in the debates about nature and human throughout the history of thought, has been at the center of philosophical discussions since the Pre-Socratic period philosophers Parmedines and Heraclitus. Finally these phenomena gained a scientific identity as the most general existence form of human phenomena besides natural events with Karl Marx in the 19th century. The aim of this study is to clarify whether the phenomena of determinism, change and continuity contain a continuity in the context of political, social and economic reflections of Western civilization in the Ancient, Scholastic and modern ages. In the study, it is discussed whether there is a philosophical contemporaneity between the cosmology of the Western civilization, which has its roots

in the thought accumulation of the Ancient Age since the Renaissance period, and the cosmology that Christianity predicted in the Scholastic age. After that, the work of scientists such as Copernicus, Kepler and Galileo in the New Age, after the abandonment of the cosmological model of Ptolemy, the new conceptions of cosmology and natural philosophy, as well as the causal and deterministic views of continental rationalists such as Descartes and Spinoza, were discussed in the construction of the human system in the modern West. In the study, the similarities of the feudal system, which determined the political, economic and social order in the Scholastic period, with the deterministic structure of classism in the Ancient Greek sites are revealed, while the bureaucracy, institutionalism and professional division of labor established in order to reorganize social life in the modernity process that emerged as a result of the French Revolution and Industrial Revolution. It has been tried to explain the causal and deterministic structure of the roles in it. The study's four major sections are Introduction, Determinism in the View of the Universe and the Structure of Ancient and Scholastic Society, Modern West, Industrial Society, and Determinism and Conclusion. In the study's introduction, terminological explanations of the conceptual framework such as change, continuity, and determinism were provided in the context of philosophy and sociology disciplines. Following that, the historical archeology of the factual reality on which the study is based is presented in terms of Ancient, Scholastic and modern periods, and information about the purpose and importance of this study is given. The reason for the modern West to base its roots on Ancient Greece since the Renaissance is presented in the light of short historical information in the study's second section. Information was given about the view of cosmology and the pantheon of gods shaped by Greek mythology in ancient times and manifested itself in a deterministic structure. By revealing the deterministic and class structure of the social order on earth, which is connected to this cosmology, the class layers of the polis, which we encounter as city-states in Ancient Greece, are explained. The Scholastic Era and the feudal system, which had a deterministic doctrinal structure and a factual basis, are other subjects covered in the associated section. In this context, explanations have been provided for the events that influenced the formation of a new political, economic, and social order in medieval Europe, such as the collapse of the Roman Empire, and the Hungarian, Arab, and Viking attacks. Besides, to reveal the influence of the theological structure in Western Europe in the Middle Ages, information about the Christianization of Western Europe and the Church and Catholic theology is mentioned, and the universe idea, and feudal social order in the Scholastic age are given. Based on this information, the philosophical contemporaneity of the two regarding periods in the context of determinism and causality has been discussed. The third section of the study discusses determinism, change, and continuity phenomena in the modern West. The challenges of reducing European history shaped by different events such as the collapse of the feudal social order, the disintegration of conservatism with the reform movements, and the emergence of the modern state and diplomatic order after the Thirty Years' War, into a single historical development template, are discussed theoretically and practically. The possibilities and limits of the subject were revealed through historical data based on factual reality on how to overcome these difficulties. Contrary to the traditional order, it has been discussed how to place the modern Western society, which is based on notions such as rationalism, individualization, and freedom, in the context of causality and determinism. This discussion was carried out by explaining the importance of the mechanistic and deterministic universe views of Cartesian philosophy and continental rationalism, respectively, in shaping modern Western Europe. Secondly, the professional society that emerged after the Industrial Revolution and the debate over normativity and other determining structures that regulate the division of labor within it were tried to be overcome. At this point, the discussion is extended to today's Western Europe through the deterministic structure of the German education system, as an important contemporary example, and the criticisms of contemporary sociologists regarding the over-rationalization and formativeization of the contemporary social order in the context of phenomena similar to this example. While concluding these discussions, it was

concluded by presenting another view of the relationship between individuality, freedom and rationalism and modernity, through the iron cage analogy used by Weber, who is considered one of the founding names of sociology, to describe the increasing rationality in modern capitalist societies.